

Πρακτικά του συνεδρίου
«Οι τέχνες στο ελληνικό σχολείο: παρόν και μέλλον»
(Φιλοσοφική Σχολή, 11-13/10/2018)

Τόμος Α΄: Εισηγήσεις

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
Εθνικού και Καποδιστριακού
Πανεπιστημίου Αθηνών

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ «ΟΙ ΤΕΧΝΕΣ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ: ΠΑΡΟΝ ΚΑΙ ΜΕΛΛΟΝ»

(ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ, 11-13/10/2018)

Α΄ Τόμος
Εισηγήσεις

Αθήνα
2024

Ο παρών τόμος αφιερώνεται στους συναδέλφους των συνεργαζόμενων Τμημάτων που έφυγαν από τη ζωή όσο προετοιμάζονταν τα πρακτικά:

Χαρά Μπακονικόλα - Γεωργοπούλου,

ομότιμη καθηγήτρια Τμήματος Θεατρικών Σπουδών ΕΚΠΑ

Δημήτρη Μπαλαγεώργο,

αναπληρωτή καθηγητή Τμήματος Μουσικών Σπουδών ΕΚΠΑ

Αλίκη Συμεωνάκη,

εργαστηριακό διδακτικό προσωπικό Τμήματος Θεάτρου ΑΠΘ

Copyright ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΘΕΑΤΡΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ / ΤΜΗΜΑ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Γραφιστική επεξεργασία / Ηλεκτρονική Σελιδοποίηση: Τυπογραφείο ΕΚΠΑ

ISBN:978-960-466-320-0 (set) 978-960-466-321-7 (Α' τόμος)

**ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ:
«ΟΙ ΤΕΧΝΕΣ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ:
ΠΑΡΟΝ ΚΑΙ ΜΕΛΛΟΝ»**

(ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ, 11-13/10/2018)

Α' Τόμος
Εισηγήσεις

ΟΜΑΔΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑΣ

Λίλυ Αλεξιάδου, Μιχαέλα Αντωνίου, Μενέλαος Καραντζάς,
Τάσος Κολυδάς, Ίλια Λακίδου
Κλεοπάτρα Μουρσελά, Ελισάβετ Περακάκη,
Αγγελική Τριανταφυλλάκη, Κλειώ Φανουράκη, Σμαράγδα Χρυσοστόμου

ΜΗΧΑΝΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

Τάσος Κολυδάς

ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ

Ίλια Λακίδου

Αθήνα
2024

ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Πρόεδρος

Ιωσήφ Βιβιλάκης, Καθηγητής, Τμήμα Θεατρικών Σπουδών ΕΚΠΑ

Αντιπρόεδρος

Ανδρέας Ιωαννίδης, Καθηγητής, ΑΣΚΤ

Γραμματέας

Ευανθία Στιβανάκη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τμήμα Θεατρικών Σπουδών ΕΚΠΑ

Ειδική Γραμματέας-Ταμίας

Ίλια Λακίδου, Μέλος ΕΔΙΠ, Τμήμα Θεατρικών Σπουδών ΕΚΠΑ

Μέλη

Μηνάς Ι. Αλεξιάδης, Καθηγητής, Τμήμα Θεατρικών Σπουδών ΕΚΠΑ

Λίλυ Αλεξιάδου, Μέλος ΕΔΙΠ, Τμήμα Θεατρικών Σπουδών ΕΚΠΑ

Μιχαέλα Αντωνίου, Μέλος ΕΔΙΠ, Τμήμα Θεατρικών Σπουδών ΕΚΠΑ

Μενέλαος Καραντζάς, υποψ. διδάκτωρ, Τμήμα Θεατρικών Σπουδών ΕΚΠΑ

Τάσος Κολυδάς, Μέλος ΕΔΙΠ, Τμήμα Μουσικών Σπουδών ΕΚΠΑ

Ελένη Παπάζογλου, Αναπλ. Καθηγήτρια, Τμήμα Θεάτρου ΑΠΘ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Πρόεδρος

Σμαράγδα Χρυσοστόμου, Καθηγήτρια, Τμήμα Μουσικών Σπουδών ΕΚΠΑ

Μέλη

Χριστίνα Αναγνωστοπούλου, Αναπληρώτρια καθηγήτρια, Τμήμα Μουσικών Σπουδών ΕΚΠΑ

Βίκτωρ Αρδίτης, Καθηγητής, Τμήμα Θεάτρου ΑΠΘ

Ειρήνη Γιαννημάρα, Μέλος ΕΔΙΠ, ΑΣΚΤ

Χριστίνα Ζώνιου, Μέλος ΕΕΠ, Τμήμα Θεατρικών Σπουδών Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Δηώ Καγγελάρη, Επίκουρη Καθηγήτρια, Τμήμα Θεάτρου ΑΠΘ

Ελένη Καραμαλέγκου, Καθηγήτρια, Κοσμήτορας Φιλοσοφικής Σχολής ΕΚΠΑ

Δημοσθένης Κοκκινίδης, ομότιμος καθηγητής, ΑΣΚΤ

Άλκηστις Κοντογιάννη, ομότιμη καθηγήτρια, Τμήμα Θεατρικών Σπουδών Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Κλεοπάτρα Μουρσελά, Εκπαιδευτικός - Εικαστικός, Συντονίστρια Μονάδας Τέχνες - Εισηγήτρια στο πεδίο των Εικαστικών ΙΕΠ

Χαρά Μπακονικόλα-Γεωργοπούλου, ομότιμη καθηγήτρια, Τμήμα Θεατρικών Σπουδών ΕΚΠΑ

Φανή Μυρωνάκη, Δρ ΕΚΠΑ, Εκπαιδευτικός ΠΕ70, Μονάδα Τέχνες - Εισηγήτρια στο πεδίο του Θεάτρου ΙΕΠ

Νικηφόρος Παπανδρέου, ομότιμος καθηγητής, Τμήμα Θεάτρου ΑΠΘ

Ιάκωβος Ποταμιάνος, καθηγητής, πρόεδρος Τμήματος Θεάτρου ΑΠΘ

Βάλτερ Πούχнер, ομότιμος καθηγητής, Τμήμα Θεατρικών Σπουδών ΕΚΠΑ

Κάτια Σαβράμη, επίκουρη καθηγήτρια, Τμήμα Θεατρικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Πατρών

Τιτίκα Σάλλα, Ομότιμη καθηγήτρια, ΑΣΚΤ

Χρυσόθεμις Σταματοπούλου-Βασιλάκου, Καθηγήτρια, Πρόεδρος Τμήματος Θεατρικών Σπουδών ΕΚΠΑ

Άννα Ταμπάκη, Καθηγήτρια, Τμήμα Θεατρικών Σπουδών ΕΚΠΑ

Αγγελική Τριανταφυλλάκη, ερευνήτρια και συνεργάτης, Τμήμα Μουσικών Σπουδών ΕΚΠΑ

Άννα Τσίχλη, Μέλος ΕΕΠ, Τμήμα Θεατρικών Σπουδών Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Κλειώ Φανουράκη, Επίκουρη Καθηγήτρια, Τμήμα Θεατρικών Σπουδών ΕΚΠΑ

Γιώργος Χαρβαλιάς, Καθηγητής ΑΣΚΤ

Σχεδιασμός και υλοποίησης συστήματος διαχείρισης συνεδρίου

Τάσος Κολυδάς

Επιμέλεια συνεδριών-προγράμματος

Ίλια Λακίδου

Εικονογράφηση αφίσας

Βάσω Πουρίδου

Συντελεστές video προβολής συνεδρίου:

Μουσική: Μηνάς Ι. Αλεξιάδης

Μοντάζ: Βέρα Καραγιώργου

Επιμέλεια: Κλειώ Φανουράκη

Επιμέλεια εντύπων συνεδρίου:

Moebius Design, [www. Moebius.gr](http://www.Moebius.gr)

Χορηγοί συνεδρίου:

Ίδρυμα Αικατερίνης Λασκαρίδη

Οινογένεση

ΕΖΑ

<http://texnes-ellinikosxoleio.uoa.gr>

www.facebook.com/texnesellinikosxoleio

Τάσος Κολυδάς
Η ΨΗΦΙΑΚΗ ΠΑΡΤΙΤΟΥΡΑ ΩΣ ΜΕΣΟ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ ΤΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΣΥΝΟΛΩΝ
ΣΕ ΜΟΥΣΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ

Δημιουργικότητα και Μουσική

Η δημιουργικότητα συνιστά έννοια τόσο πολυδιάστατη, ώστε να μην υπάρχει μια ενοποιημένη θεωρία που να την περιγράφει με τρόπο κοινά αποδεκτό.¹ Οι πολυάριθμοι ορισμοί της δημιουργικότητας που απαντώνται στη βιβλιογραφία συχνά αναφέρονται σε διαφορετικά χαρακτηριστικά. Οι περισσότερες απόψεις, ωστόσο, συμφωνούν πως η δημιουργικότητα σχετίζεται άμεσα με την τέχνη και ιδιαίτερα με την πραγματοποίηση μιας καλλιτεχνικής δραστηριότητας.² Η έρευνα σε παιδιά έχει δείξει ότι υπάρχει ισχυρή συσχέτιση ανάμεσα στην μελέτη της μουσικής και τη δημιουργικότητα. Οι μουσικοί σημειώνουν υψηλότερες επιδόσεις σε δοκιμασίες δημιουργικότητας σε σχέση με μη μουσικούς.³ Έτσι, παρατηρούμε ότι έχει ενσωματωθεί τα τελευταία χρόνια στα περισσότερα αναλυτικά προγράμματα των Ευρωπαϊκών χωρών, μεταξύ των οποίων και της Ελλάδας.⁴

Μουσικά Σύνολα και Δημιουργικότητα

Οι δημιουργικές τεχνικές απαντώνται σε όλο το φάσμα των μαθημάτων του Μουσικού Σχολείου βάσει του νέου Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών.⁵ Τα μαθήματα των Μουσικών Συνόλων παρέχουν συνθήκες συνεργατικής μάθησης και ομαδικής εργασίας με σκοπό –μεταξύ άλλων– να αναπτύσσονται δεξιότητες πειθαρχίας, ομαδικής μουσικής εκτέλεσης, συνεργατικότητας και αλληλεγγύης. Η δημιουργικότητα βρίσκεται στο επίκεντρο της διδασκαλίας, ιδιαίτερα αν λάβουμε υπόψιν ότι η έννοια εμφανίζεται στον τίτλο ενός από τα δύο μαθήματα: «Μουσικό σύνολο (μουσικής έκφρασης και δημιουργίας)».⁶

Ιδιαιτερότητες του μαθήματος «Μουσικά Σύνολα»

Η φυσιογνωμία του μαθήματος διακρίνεται από πολλές ιδιαιτερότητες, γεγονός που το τοποθετεί σε ξεχωριστή θέση σε σχέση με τα υπόλοιπα μαθήματα του προγράμματος σπουδών. Αφενός, είναι υποχρεωτική η συμμετοχή όλων των μαθητών σε κάποιο σύνολο ακόμη και αν δεν γνωρίζουν μουσική ανάγνωση, πράγμα όχι σπάνιο για τους μαθητές της Α΄ Γυμνασίου, εφόσον η δεξιότητα ανάγνωσης παρτιτούρας δεν είναι προϋπόθεση για την εισαγωγή στο σχολείο.⁷

Αφετέρου, το μουσικό σύνολο απαρτίζεται από μαθητές που φοιτούν σε οποιαδήποτε τάξη του σχολείου. Πρόκειται για μια από τις σπάνιες περιπτώσεις όπου η χρονολογία γέννησης δεν περιορίζει την ομάδα στην οποία εντάσσεται ο μαθητής. Το μάθημα απευθύνεται ταυτόχρονα σε μαθητές πολλών τάξεων και επιπέδων, πράγμα που καθιστά την προετοιμασία του μαθήματος μια ιδιαίτερα σύνθετη και απαιτητική διαδικασία.

Η καλή λειτουργία των Μουσικών Συνόλων δεν αφορά μόνο τα μέλη τους, αλλά επιπλέον ολόκληρη τη σχολική μονάδα. Το γόητρο ενός Μουσικού Σχολείου στην τοπική κοινωνία, συχνά διαμορφώνεται από την επίδοση των Μουσικών του Συνόλων. Τα Σύνολα αποτελούν τον «καθρέφτη» του σχολείου προς τα έξω· η καλή τους απόδοση αναγνωρίζεται ως δείγμα εύρυθμης λειτουργίας του Σχολείου. Η αναγνωρισιμότητα του Σχολείου, έχει ως αποτέλεσμα την προσέλκυση υψηλού επιπέδου μαθητών στις εισαγωγικές εξετάσεις και ως εκ τούτου λειτουργεί αλυσιδωτά, με την καλλιέργεια υψηλών ποσοστών ενδιαφέροντος για το Σχολείο από την πλευρά των μαθητών και με την εξάλειψη φαινομένων βίας και εκφοβισμού.⁸

Από την πλευρά του εκπαιδευτικού, οι δεξιότητες που καλείται να επιστρατεύσει είναι πολλές και υψηλού επιπέδου. Οφείλει να είναι ταυτόχρονα δάσκαλος και μάεστρος, εφόσον το σύνολο θα πρέπει να παρουσιαστεί σε συναυλία ενώπιον του κοινού. Θα πρέπει να έχει την ικανότητα να επιλέγει και να προετοιμάζει τη μουσική που θα παίξουν οι μαθητές, συνήθως σε παρτιτούρα. Παράλληλα, δεν είναι λίγες οι φορές που οι επιλογές του έχουν διδακτικό σκοπό και για το ακροατήριο, φέρνοντας μουσικές λιγότερο γνωστές στην αίθουσα των συναυλιών και αποτελώντας τον καλλιτεχνικό πυρήνα, για την προαγωγή της τέχνης και της μουσικής παράδοσης στην πόλη.

Οφέλη από τη διδασκαλία του μαθήματος

Είναι γνωστό ότι η μουσική μπορεί να ιδωθεί ως μια συνεργατική μορφή τέχνης.⁹ Ιδιαίτερα στα μουσικά σύνολα, τα μέλη της ομάδας συνεργάζονται για την παραγωγή ενός κοινού καλλιτεχνικού προϊόντος, τόσο κατά τη διάρκεια των μαθημάτων όσο και κατά την παρουσίαση πάνω στη σκηνή. Οι μαθητές βιώνουν τις έννοιες της κατανομής εργασίας, της μοναδικότητας κάθε ατόμου και της ομαδικότητας, όπου το σύνολο αποτελεί κάτι περισσότερο από το άθροισμα των μερών του. Η συνεισφορά κάθε μαθητή, λιγότερο ή περισσότερο προχωρημένου, είναι εξίσου σημαντική. Κάθε όργανο επιτελεί τον δικό του – μοναδικό– ρόλο. Από το πρώτο βιολί, μέχρι το τρίγωνο και το μεταλλόφωνο, η αξία καθενός είναι αναντικατάστατη.

Η εκτέλεση της μουσικής σε ομάδες περιλαμβάνει το συγχρονισμό των φυσικών ενεργειών κάθε μέλους της ομάδας με εξαιρετική χρονική ακρίβεια και

ευελιξία. Τέτοιες σωματικά και κοινωνικά συγχρονισμένες αλληλεπιδράσεις, περιλαμβάνουν τη μίμηση, τη μάθηση, την κοινή κατανόηση, την πρόβλεψη και ενθαρρύνουν τη βλεμματική επαφή, το χαμόγελο και την οικοδόμηση ισχυρών συναισθηματικών δεσμών μεταξύ των μελών της ομάδας.¹⁰ Ως εκ τούτου, καλλιεργείται η σχέση με τον χρόνο, ο συντονισμός μεταξύ των μελών της ομάδας και εν τέλει η ενάργεια και η ευστροφία.

Η αξία της μουσικής στην καλλιέργεια της κριτικής σκέψης και την ανάπτυξη της συγκλίνουσας και αποκλίνουσας σκέψης έχει ήδη αναδειχθεί από τη σχετική έρευνα¹¹ πόσο μάλλον όταν, όπως θα δούμε πιο κάτω, τα μέλη της ομάδας συμμετέχουν δημιουργώντας τη δική τους μουσική για τις ανάγκες του Μουσικού Συνόλου.

Η παρουσίαση της μουσικής από το σύνολο ενώπιον ακροατηρίου συμβάλλει στην ψυχολογική θωράκιση των μαθητών απέναντι στον φόβο της σκηνής. Η αλληλεγγύη που καλλιεργείται μεταξύ τους και η συντροφικότητα, τους οπλίζει με τα απαραίτητα ψυχικά εφόδια ώστε να αντεπεξέλθουν στις προκλήσεις της “έκθεσης” μπροστά στο κοινό. Όσο μεγαλύτερα είναι τα Μουσικά Σύνολα, τόσο μικρότερο είναι το στρες της σκηνής. Η νευρικότητα και η ανησυχία των συντελεστών μιας παράστασης είναι ευθέως ανάλογες του μεγέθους του ακροατηρίου και αντιστρόφως ανάλογες του αριθμού των συντελεστών πάνω στη σκηνή.¹²

Ρεπερτόριο μουσικής και Ζώνη Επικείμενης Ανάπτυξης (ZPD)

Η επιλογή των έργων που θα περιληφθούν στη διδακτέα ύλη και το πρόγραμμα της συναυλίας, συνιστούν παράγοντα εξαιρετικής βαρύτητας για την πραγμάτωση των λειτουργιών που αναφέρθηκαν πιο πάνω. Ως εκ τούτου, οι αποφάσεις σε επίπεδο ρεπερτορίου, η διαμόρφωση της παρτιτούρας και εν τέλει το μουσικό υλικό που θα χρησιμοποιηθεί κατά τη διδασκαλία, επιτελούν θεμελιώδη ρόλο για την επίτευξη των στόχων του μαθήματος. Σύμφωνα με τη θεωρία του Vygotsky, η Ζώνη Επικείμενης Ανάπτυξης (Zone of Proximal Development - ZPD) συνιστά την ανεξερεύνητη περιοχή του εσωτερικού δυναμικού του μαθητή, ο οποίος βρίσκεται σε μία εν δυνάμει λανθάνουσα κατάσταση εξέλιξης.¹³ Συνεπώς, θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στην κάλυψη των διαφορετικών αναγκών κάθε μαθητή. Στην περίπτωση αυτή οι ιδιαιτερότητες μπορεί να αφορούν το επίπεδο κάθε μαθητή (περισσότερο προχωρημένος, λιγότερο προχωρημένος, αρχάριος), το μουσικό όργανο που παίζει, το επίπεδο δυσκολίας του μουσικού υλικού, τα ακούσματα, τις προτιμήσεις του, το είδος της μουσικής που ερμηνεύει το σύνολο κ.τ.ό.

Αν συνεκτιμηθούν όλοι αυτοί οι παράγοντες, είναι βέβαιο ότι δεν υπάρχει μουσική έκδοση που να καλύπτει απόλυτα όλες αυτές τις ανάγκες. Με

άλλα λόγια, όσο και αν ψάξει ο εκπαιδευτικός δεν πρόκειται να βρει έτοιμη παρτιτούρα που να τον εξυπηρετεί σε όλα τα επίπεδα· να περιέχει ακριβώς τα μουσικά όργανα που έχει στη διάθεσή του, στην επιθυμητή τονικότητα, με το κατάλληλο επίπεδο δυσκολίας για κάθε όργανο και στο μουσικό είδος που απαιτείται. Είναι σαφές ότι αν επιθυμεί να ικανοποιήσει όλες τις παραπάνω προϋποθέσεις, θα πρέπει να διαμορφώσει ο ίδιος την παρτιτούρα· να φροντίσει ώστε η μουσική να προσαρμόζεται στον μαθητή και όχι ο μαθητής στη μουσική. Πιο επιγραμματικά: η παρτιτούρα προσαρμόζεται στον μαθητή και όχι το αντίστροφο. Διαφορετικά, το μουσικό υλικό λειτουργεί ως «προκρούστεια κλίνη» πάνω στην οποία οφείλει να «εναρμονιστεί» ο μαθητής, με κίνδυνο είτε την πλήξη αν παραμένει στάσιμος στο σημείο που ήδη γνωρίζει, είτε την απογοήτευση αν καλείται να ξεπεράσει αυτό που δεν μπορεί να καταφέρει.

Η συμβολή της ψηφιακής παρτιτούρας

Σήμερα, πλέον, παρέχεται η δυνατότητα δημιουργίας, επεξεργασίας και διανομής μουσικού υλικού χάρη στις εφαρμογές επεξεργασίας παρτιτούρας ανοιχτού κώδικα. Μεταξύ των πλεονεκτημάτων τους, διακρίνουμε το περιβάλλον χρήστη (GUI) στην ελληνική γλώσσα, την εύκολη εκμάθηση, το μικρό μέγεθος αρχείου (file size), την παροχή εκδόσεων για όλα τα λειτουργικά Συστήματα, και, φυσικά, το μηδενικό κόστος για την απόκτηση της εφαρμογής. Με τον τρόπο αυτό εξασφαλίζεται η πρόσβαση στην ψηφιακή επεξεργασία της μουσικής από όλους, χωρίς εξαιρέσεις, χωρίς αποκλεισμούς.¹⁴ Οι μαθητές είναι σε θέση να φτιάξουν τη δική τους παρτιτούρα. Παρακολουθώντας τα διδακτικά βίντεο που υπάρχουν διαθέσιμα στο Διαδίκτυο, μέσα σε λίγες μέρες ένας μαθητής Γυμνασίου είναι σε θέση να γράφει μουσική στον ηλεκτρονικό υπολογιστή. Με τον τρόπο αυτό, πολλά από τα καθημερινά προβλήματα που καλείται να αντιμετωπίσει ο εκπαιδευτικός, βρίσκουν πλέον λύση.

Η παρτιτούρα είναι δυνατόν να μετατραπεί απευθείας σε ήχο. Έχοντας στα χέρια του το «βοήθημα μελέτης» όπως θα το αποκαλούμε στο εξής, ο μαθητής μπορεί στο σπίτι του να αποκτήσει μια –υποτυπώδη έστω– εντύπωση του πώς θα ακουστεί το δικό του μέρος του σε σχέση με το υπόλοιπο σύνολο. Με τον τρόπο αυτό εξοικονομείται πολύτιμος χρόνος από τις πρόβες του Μουσικού Συνόλου. Ο μαθητής μελετά την παρτιτούρα στο σπίτι ακούγοντας το «βοήθημα μελέτης» σε αρχείο ήχου. Στο μάθημα δεν έρχεται πλέον για να μελετήσει «τις νότες», αλλά την ερμηνεία του έργου. Το μέρος του το έχει αποστηθίσει κατά τη μελέτη στο σπίτι. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό για τους αρχάριους μαθητές, όπου το μέρος τους είναι συνήθως απλό και δεν μπορούν να αντιληφθούν το ρόλο τους μέσα στο σύνολο. Παράλληλα, μειώνεται κατακόρυφα ο χρόνος που απαιτείται για την προετοιμασία κάθε μουσικού έργου, εφόσον αφαιρείται από

το χρόνο του μαθήματος το τμήμα που αφορά στην εξάσκηση για την εκτέλεση των μουσικών φθόγγων και η διδασκαλία εστιάζεται στην ερμηνεία της μουσικής και την ομοιογένεια (ensemble) του Συνόλου.

Η πάρτα για το ξυλόφωνο από το *Παράδειγμα 1* προορίζεται για μαθητή που φοιτεί στην πρώτη τάξη του Μουσικού Σχολείου, ο οποίος μόλις πρόσφατα έμαθε να διαβάζει μουσική. Το μουσικό περιεχόμενο είναι απλό, χωρίς να είναι απλοϊκό· αποτελείται από τρεις νότες (ρε, ντο, λα) οργανωμένες σε ένα ρυθμικό σχήμα τεσσάρων τετάρτων με παύση στον δεύτερο χτύπο. Σε κάθε σύστημα, ο μαθητής βλέπει τη δική του μουσική σε πεντάγραμμο με μεγάλο μέγεθος και την κύρια μελωδία σε μικρότερο πεντάγραμμο. Παράλληλα, έχει στη διάθεσή του το «βοήθημα μελέτης»· το ηχογράφημα που έχει εξαχθεί από την εφαρμογή επεξεργασίας παρτιτούρας και συνιστά μια πρόχειρη αποτύπωση της μουσικής που περιέχει η παρτιτούρα.¹⁵ Μελετά στο σπίτι το μέρος του, ακούγοντας την ηχογράφιση με την οποία μαθαίνει παράλληλα πώς θα ακούγονται τα υπόλοιπα όργανα του Συνόλου. Έρχεται στο μάθημα έχοντας ήδη αποστηθίσει τη μουσική για κάθε τμήμα του έργου με τη βοήθεια των σχετικών ενδείξεων (στο *Παράδειγμα 1* αναγράφεται η ένδειξη «Α»).

Με την εξαγωγή της παρτιτούρας του μαέστρου σε πάρτες για κάθε όργανο,¹⁶ εξοικονομούνται πολύτιμοι πόροι στο πλαίσιο της διδασκαλίας του μαθήματος και της εμφάνισης πάνω στη σκηνή. Απαιτείται μικρότερη ποσότητα αναλώσιμων για την εκτύπωση του μουσικού υλικού. Το –πολύτιμο για τη σχολική μονάδα– χαρτί που αναλώνεται για την εκτύπωση της πάρτας κάθε μαθητή είναι πολύ λιγότερο σε σχέση με τον όγκο του χαρτιού που θα χρειαζόταν για την εκτύπωση της παρτιτούρας σε όλους τους μαθητές. Πάνω στη σκηνή, ο μαθητής είναι σε θέση να διαχειριστεί με ευκολία τις πάρτες του. Η ογκώδης παρτιτούρα δεν γεμίζει το αναλόγιό του· η ολιγοσέλιδη πάρτα παρέχει διαθέσιμο χώρο για να μοιραστεί το αναλόγιο με ένα ακόμη μέλος του Συνόλου. Παράλληλα, ο διαχωρισμός παρτιτούρας και πάρτας, δίνει τη δυνατότητα να περιλαμβάνονται στην παρτιτούρα του μαέστρου υποδείξεις για τη διεύθυνση του Συνόλου οι οποίες δεν εμφανίζονται στις πάρτες των οργάνων. Ενδείξεις όπως οι είσοδοι (ατάκες) των οργάνων, υπενθυμίσεις σχετικά με την ερμηνεία, υπογραμμίσεις για σημεία που χρειάζονται ιδιαίτερη προσοχή κ.λπ.¹⁷

Η δυνατότητα εκτέλεσης της παρτιτούρας ήταν σε παλαιότερες εποχές μια ακριβή πολυτέλεια για τον συνθέτη, περιορισμένη στις αυλές των ευγενών που είχαν την οικονομική δυνατότητα να χρηματοδοτούν τη ιδιωτική τους ορχήστρα. Σήμερα, πλέον, ο συνθέτης μπορεί να πειραματίζεται πάνω στην παρτιτούρα, ακούγοντας παράλληλα το αποτέλεσμα των πειραματισμών του. Με τον τρόπο αυτό, παρέχεται στους ίδιους τους μαθητές η δυνατότητα επεξεργασίας της μουσικής που θα παίζει το Μουσικό Σύνολο. Ο γράφων εργάστηκε στο Μουσικό

Happy Together

Xylophone The Turtles

Παράδειγμα 1: Turtles, Happy Together, πάρτα ξυλόφωνου

Σχολείο Πρέβεζας από το 2009 –το έτος ίδρυσης του Σχολείου– έως το 2016. Είχε την τύχη, δηλαδή, να παρακολουθήσει από κοντά την εξέλιξη του Σχολείου καθώς αυτό σταδιακά εξελισσόταν από μια μικρή σχολική μονάδα –με ένα μόλις τμήμα– σε ένα πλήρες Σχολείο με γυμνασιακές και λυκειακές τάξεις. Υποχρεώθηκε εκ των πραγμάτων να προσαρμόζει κάθε φορά το διδακτικό μοντέλο των μαθημάτων για τα Μουσικά Σύνολα, ανάλογα με τον μαθητικό πληθυσμό που είχε στη διάθεσή του. Η παρτιτούρα που παρατέθηκε στο *Παράδειγμα 1*, διασκευάστηκε για το μάθημα των Μουσικών Συνόλων, το 2010· τη δεύτερη χρονιά λειτουργίας του Σχολείου, που λειτουργούσαν μόνο οι δύο πρώτες τάξεις του γυμνασίου.

Όταν η μουσική που εκτελείται από το σύνολο είναι γραμμένη από τους ίδιους τους μαθητές, η δημιουργικότητα των μαθητών βρίσκει ιδανικό έδαφος για να αναπτυχθεί. Στην αρχή του σχολικού έτους 2015-2016, οι μαθητές καταπιάστηκαν με τη μεταγραφή έργων για το Μουσικό Σύνολο με πολύ ικανοποιητικά αποτελέσματα.¹⁸ Λίγες εβδομάδες αργότερα, μια μαθήτρια έφερε στον διδάσκοντα μια δική της σύνθεση για να να παιχτεί από το Μουσικό Σύνολο, υπογράφοντας την παρτιτούρα με καλλιτεχνικό ψευδώνυμο. Στην πρώτη ανάγνωση της παρτιτούρας από τον άγνωστο συνθέτη, οι μαθητές του Συνόλου αντέδρασαν πολύ θετικά. Όταν στο επόμενο μάθημα αποκαλύφθηκε το όνομα του συνθέτη, επικράτησε κλίμα ενθουσιασμού. Πέρα από τον έπαινο προς τη δημιουργό, συνειρμικά προέκυψαν οι εξής σημαντικές διαπιστώσεις στη συνείδηση των μελών του Συνόλου. Κατά πρώτον, ο συνθέτης είναι ένας «κανονικός», καθημερινός, άνθρωπος που ζει ανάμεσά μας. Άρα, μπορώ και εγώ να μπω στο ρόλο του συνθέτη. Κατά δεύτερον, η παρτιτούρα είναι κάτι «ζωντανό»· κάτι εύπλαστο που μπορεί να τροποποιείται ανάλογα με τις ανάγκες μου. Δεν είναι ένα «ιερό κείμενο» που επιβάλλεται να υπακούω με θρησκευτική

ευλάβεια και στο οποίο απαγορεύεται να επέμβω. Από εκείνη τη στιγμή και έπειτα, σχεδόν σε κάθε μάθημα, κάποιος μαθητής έφερνε μια νέα δική του σύνθεση. Η σχέση των μαθητών με το σύνολο απέκτησε νέες διαστάσεις. Όλοι ένιωθαν την ευθύνη απέναντι στον δημιουργό-συμμαθητή τους, για την άρτια εκτέλεση της μουσικής. Για τους νεαρούς συνθέτες, η παρουσίαση της μουσικής τους από τους συμμαθητές –και φίλους– τους στο Σύνολο, τούς χάριζε μεγάλη αυτοπεποίθηση, ικανοποίηση και αποτέλεσε κίνητρο για άλλους μαθητές να ασχοληθούν με τη σύνθεση.¹⁹ Πολλοί μαθητές άρχισαν να αυτοσχεδιάζουν κατά τη διάρκεια των προβών. Μερικοί από αυτούς σταδιακά στράφηκαν και σε μουσικά ιδιώματα που καλλιεργούν τον αυτοσχεδιασμό όπως η μουσική Τζαζ. Πριν από τη συναυλία οι μαθητές παραχωρούσαν γραπτώς άδεια εκτέλεσης της μουσικής τους στο Μουσικό Σύνολο του Σχολείου. Αποκτούσαν, με τον τρόπο αυτό, τριβή πάνω σε μια βασική δεξιότητα για τον σύγχρονο δημιουργό: τη διαχείριση των δικαιωμάτων πάνω στην πνευματική του ιδιοκτησία. Δύο χρόνια αργότερα, στο πλαίσιο συνεντεύξεων που έδωσαν στον γράφοντα πολλοί από τους μαθητές-συνθέτες της περιόδου εκείνης, φανερώθηκε ότι όσοι είχαν αναμειχθεί στην υπόθεση, συνέχιζαν να γράφουν μουσική.

Μουσική Δημιουργικότητα και Δημοκρατικό Σχολείο

Η ψηφιακή παρτιτούρα συνιστά πολύτιμο εργαλείο όχι μόνο στα χέρια του εκπαιδευτικού αλλά και των μαθητών. Ο μαθητής πέρα από την ερμηνεία, έχει τη δυνατότητα να συμμετέχει πλέον και στη δημιουργία της μουσικής που εκτελεί. Από καταναλωτής, μετατρέπεται σε παραγωγό του καλλιτεχνικού προϊόντος που παρουσιάζει. Συμμετέχει στη μαθησιακή διαδικασία παράγοντας ο ίδιος το διδακτικό υλικό του μαθήματος.

Καταλήγοντας, συμπεραίνεται πως τα σύγχρονα διδακτικά μέσα και οι Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνιών είναι σε θέση να συμβάλλουν στη λειτουργία του δημοκρατικού και δημιουργικού σχολείου του μέλλοντος μέσα από καινοτόμες πρακτικές και ιδιαίτερα μέσα από την αξιοποίηση των τεχνών.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- 1 Donald J. Treffinger, Grover C. Young, Edwin C. Selby, Cindy Shepardson, *Assessing Creativity: A Guide for Educators*, (National Research Center on the Gifted and Talented), 2002, <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED505548.pdf>, σ. viii.
- 2 R. Keith Sawyer, *Explaining creativity: The science of human innovation*, Oxford University Press, Νέα Υόρκη, 2011, σ. 5-7.
- 3 Susan Hallam, *The power of music*, Λονδίνο, 2015, σ. 13.
- 4 Θεανώ Κουτσουπίδου, «Μουσική Δημιουργικότητα και μάθηση», Ξανθούλα Παπαπαναγιώτου (επιμ.), *Ζητήματα Μουσικής Παιδαγωγικής*, Ελληνική Ένωση για τη Μουσική Εκπαίδευση, Θεσσαλονίκη, 2009, σ. 215-238.

- 5 Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών Μαθημάτων Μουσικής παιδείας για τα Μουσικά Σχολεία, Αθήνα, (ΦΕΚ Β 2858/2015), 28.12.2015.
- 6 Ό.π.
- 7 Λειτουργία Μουσικών Σχολείων (ΦΕΚ 658 τ. Β' Γ2/3850), Αθήνα, 16.6.1998
- 8 Βησσαρία Ζορμπά, Αμαλία Α. Υφαντή, «Τα Μουσικά Σχολεία στην Ελλάδα και Κοινωνική Δικαιοσύνη», *5ο Συνέδριο Ιστορίας της Εκπαίδευσης*, 2008, σ. 9.
- 9 Γεωργία Νικολαΐδου, «Μουσική πράξη, συνεργατικότητα και ΤΠΕ: Εξωτική πρόκληση ή προκλητική συνύπαρξη στο ελληνικό σχολείο του 21ου αιώνα;», *Μουσική Παιδαγωγική στον 21ο αιώνα: προκλήσεις, προβλήματα, προοπτικές*, Αθήνα, (Πρακτικά 2ου Πανελληνίου Συνεδρίου, 20-22 Απριλίου, 2007, ΕΕΜΑΠΕ - Εθνικό Ίδρυμα Νεότητας), Αθήνα, 2007, σ. 85.
- 10 Katie Overy, Istvan Molnar-Szakacs, «Being Together in Time: Musical Experience and the Mirror Neuron System», *Music Perception: An Interdisciplinary Journal* 26:5 (2009), σ. 489-504.
- 11 Hallam, *The power of music*, σ. 67.
- 12 J. M. Jackson, B. Latané, «All alone in front of all those people: Stage fright as a function of number and type of co-performers and audience.», *Journal of Personality and Social Psychology* 40:1 (1981), σ. 73-85, <http://dx.doi.org/10.1037/0022-3514.40.1.73>.
- 13 Seth Chaiklin, «The zone of proximal development in Vygotsky's analysis of learning and instruction», Alex Kozulin (επιμ.), *Vygotsky's Educational Theory in Cultural Context*, Cambridge University Press, 2003, σ. 39-64.
- 14 Τάσος Κολυδάς, «Ψηφιακή παρτιτούρα: επιλέγοντας λογισμικό για τη διδασκαλία της μουσικής στο ελληνικό δημόσιο σχολείο», *Μουσική Εκπαίδευση και Κοινωνία: νέες προκλήσεις, νέοι προσανατολισμοί* (8ο Συνέδριο ΕΕΜΕ, Θεσσαλονίκη, 24.11.2018).
- 15 Διαθέσιμο στην εξής ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.kolydart.gr/audio?name=happy-together-ekpa-2018>.
- 16 Υπενθυμίζεται εδώ ότι η παρτιτούρα περιλαμβάνει τη μουσική για όλα τα όργανα ενός Συνόλου, ενώ η πάρτα περιορίζεται στη μουσική ενός οργάνου.
- 17 Ενδεικτικά, παρατίθεται εδώ η μεταγραφή της «Aragonaise» από την *Σουίτα αρ. 1 της Carmen* του Georges Bizet για τη διδασκαλία του Μουσικού Συνόλου Οργανοχρησίας του Μουσικού Σχολείου Πρέβεζας, για το σχολικό έτος 2015-2016. Η πρωτότυπη παρτιτούρα: [https://imslp.org/wiki/Carmen_Suite_No.1_\(Bizet%2C_Georges\)](https://imslp.org/wiki/Carmen_Suite_No.1_(Bizet%2C_Georges)). Η παρτιτούρα από τη μεταγραφή για το μουσικό σύνολο σε μορφή pdf: <http://www.kolydart.gr/download?name=carmen-aragonaise-02-pdf>. Η παρτιτούρα σε μορφή musescore: <http://www.kolydart.gr/download?name=carmen-aragonaise-02-v3-mscz>. Η πάρτα του φλάουτου: <http://www.kolydart.gr/download?name=carmen-i-02-flute-1-pdf>. Τμήμα από την τελική συναυλία των Μουσικών Συνόλων, στις 14 Μαΐου 2016: <http://www.kolydart.gr/video?name=carmen-concert-clip-mp4>.
- 18 Παρατίθεται εδώ ενδεικτικά τμήμα της μεταγραφής από το *Grand Vals* του Francisco Tárrega, σε μεταγραφή για μουσικό σύνολο από τον Αλέξανδρο Σισμανίδη, μαθητή της β' Λυκείου του Μουσικού Σχολείου Πρέβεζας. Τμήμα του έργου του Tárrega, γραμμένο για κιθάρα: <http://www.kolydart.gr/download?name=tarrega-vals-theme-pdf>, αντίστοιχο τμήμα, σε μεταγραφή για μουσικό σύνολο: <http://www.kolydart.gr/download?name=tarrega-vals-transcription-pdf>. Ηχογράφηση του τμήματος αυτού από συναυλία του Μουσικού Συνόλου: <http://www.kolydart.gr/audio?name=tarrega-vals-transcription-mp3>.
- 19 Παρατίθενται εδώ τμήματα από έργα μαθητών που παρουσιάστηκαν στη συναυλία του Μουσικού Συνόλου, στις 14 Μαΐου 2016: Αλέξανδρος Σισμανίδης, *Egyptian Waltz*, (finale): <http://www.kolydart.gr/video?name=egyptian-vals-finale-mp4>. Ελένη Τέφα, *A Tender Nightmare* (finale): <http://www.kolydart.gr/video?name=tender-nightmare-finale-mp4>.